

René Balák

Abstrakt: Prirodzená bytostná väzba morálneho práva (morálnej normy) so svedomím ľudskej osoby osvetľuje normatívny status svedomia. Objektívna morálna norma je fundamentom pre adekvátne pochopenie vzťahu pravdy a slobody ľudskej osoby v sanktoráriu jej svedomia.

Už niekoľko desaťročí po Druhom Vatikánskom koncile, je adekvátna koncepcia svedomia ľudskej osoby, reflektovaná pod zorným uhlom morálnej teológie, jedným z hlavných horizontov teologického výskumu. Unikátnym spôsobom prispel do tejto reflexie Sewerin Rosik, ktorý dokázal vedecky premostiť iniciačnú etapu reorientácie morálnej teológie tesne pred a najmä po Vaticanum II, keď kriticky poukázal na nedostatky a slabiny rôznych vtedajších koncepcií svedomia, a tak otvoril nový teologický horizont integrálneho nazerania na fenomén svedomia.

Jeho pokus o integrálny a vyvážený koncept svedomia zohľadňuje biblický fundament, obsahujúci normatívne východisko pre pochopenie morálnej výzvy hlasu volajúceho Boha, ako aj interdisciplinárny racionálny antropologický fundament, umožňujúci adekvátnejšie vystihnúť túto bytostne dôležitú problematiku.

Nová optika epistemologického prístupu k fenoménu svedomia v teologickomorálnej reflexii umožnila Rosikovi logicky poukázať na imanentnú väzbu daru ľudskej slobody s objektívnou pravdou, ako aj osvetliť bazálny význam biblickej objektívnej morálnej normy pre subjektívne svedomie ľudskej osoby v jej individuálnej dimenzii existencie. Takto sa svedomie stáva nielen normou integrálneho rozvoja ľudskej osoby ale i reálnym sanktoáriom stretnutia a dialógu so Stvoriteľom, v ktorom sa harmonicky aktualizuje ľudská sloboda osoby v pravde.

1. Základné charakteristiky definovania svedomia v koncepcii Rosika

Schematicky nie je možné adekvátne vystihnúť definovanie svedomia, avšak v koncepcii Rosika (v jej biblickej časti) je vidieť výrazný špekulatívny rozmer definície svedomia, keď charakterizuje svedomie nasledovným spôsobom: „ Lektúra sv. Písma potvrdzuje, že svedomie je trvalou a stálou dispozíciou morálneho hodnotenia človeka univerzálneho charakteru (Por. Rim 2, 14-16). Je vnútornou normou konania, hoci nie úplne autonómnou, pretože podlieha vyššej norme, akou je Božia vôľa, vyjadrená v Jeho prirodzenom i zjavenom zákone. Svedomie si osvojuje objektívny obsah tejto normy a aplikuje ju v osobnej morálnosti“².

Opierajúc sa o biblický fundament, Rosik akcentuje rezponzorický a dialogálny rozmer svedomia ľudského jedinca „Dialogálnosť svedomia sa stelesnila v jeho kontakte s výzvou

¹ Sewerin Rosik (*27.10.1929 Nowy Folwark, †17.10.2000 Poznań), nazývaný teológom svedomia, bol jedným z najvýznamnejších poľských teológov v odbore morálna teológia po Druhom Vatikánskom koncile. Jeho vedecký prínos v procese obnovy a reorientácie morálnej teológie Druhým Vatikánskym Koncilom je nespochybniteľný. Jeho najvýznamnejšími dielami, okrem iných sú: *Formowanie sumienia praktycznego w etyce sytuacyjnej w świetle wypowiedzi Stolicy Apostolskiej*. Lublin 1962, *Roztropność wobec obiektywnej normy moralnej i konkretnej sytuacji moralnej w świetle współczesnej literatury teologicznomoralnej*. Lublin 1967, *Finalizm życia chrześcijańskiego w świetle twórczości papieża Grzegorza Wielkiego*. Lublin 1980, *Sytuacionizm etyczny a chrześcijańska roztropność. Studium teologicznomoralne*. Poznań 1982, *Wyzwania i wybory moralne. Refleksje teologicznomoralne*. Lublin 1992, *Dekalog jako norma życia i wolności*. Cz. I. Poznań 1997, pričom napísal viac ako 260 odborných článkov a štúdií. Bol promotorem najmenej 10-tich dizertačných doktorských prác v odbore morálna teológia a 160 diplomových magisterských prác, vedeckým recenzentom profesorských (10), habilitačných (9), doktorských (25), licenčných (19) a magisterských prác (163), ako aj autorom vydavateľských recenzií (12) odbornej teologickomorálnej literatúry.

² S. Rosik. *Sumienie – subiektywna norma moralności*. Lublin 1998 s.17.

Krista. Hĺbka ľudskeho ducha vnútorne zviazaná so Spasiteľom sa stáva jasná a čistá. (...) To Boh sa ozýva v ňom a vedie dialóg so svojim stvorením“³, pričom „ (...) človek, ktorý si osvojil hodnotu nekonečnej lásky Boha, realizuje slobodný akt, vyberá a rozhoduje sa vedome z hĺbky vlastného presvedčenia k odpovedi“⁴.

V kontexte všadeprítomného akcentu významu ľudskej slobody a personalistického chápania problematiky je „svedomie stárou dispozíciou rozumnej a slobodnej osoby, jeho funkcia sa prejavuje nielen iba v uvedomení a slobodnom prijatí Božej výzvy, ale v plnej slobodnej a rozumnej odpovedi na túto výzvu“⁵, (...) pričom sa „svedomie stáva šancou osobného rozvoja vtedy, keď sa jeho sloboda úzko spája s Božím právom“⁶.

Rosik v rámci integrálneho definovania svedomia poukazuje na širokú škálu skutočností majúcich vplyv na osobu človeka, lebo svedomie je „dispozíciou (...) osobnej štruktúry, stanovujúcou potenciálnu schopnosť poznania, hodnotenia a rozhodovania – hromadí v sebe taktiež celú škálu prirodzených reflexov, nastavení, podvedomých motivácií, celé matrimónium morálneho vedomia pokolení, určitú usadeninu vplyvov prostredia, biologických determinantov, formačných vplyvov, a nadovšetko intuitívne cítenie hodnôt spojené s ľudskou prirodzenosťou, zakódovaných do nej Stvoriteľom“⁷. Tieto originálne skutočnosti svedčia o svedomí konkrétnej osoby, ako o neopakovateľnom „mieste“ stretnutia tejto osoby tvárou v tvár s Bohom. Svedomie ľudskej osoby je konkrétnym stavom morálneho vedomia, ktoré zjavuje tejto osobe vedomosť, čo Boh žiada od tejto osoby, čiže totálne spoločenstvo človeka s Bohom, ako najvyššiu formu seberealizácie osoby.

2. Morálne právo (zákon) ako normatívny fundament svedomia

Vychádzajúc z tendencií, obsiahnutých v diskusii nad reláciou „morálnosti zákazov (príkazov)“ k „morálnosti autotelickej“ (zvnútornenej, stotožnenej)“, možno prezentovať pomerne široké spektrum ideí a postulátov (okrem iných) ohlasujúcich: potrebu zanechania morálnosti práva (morálnosti normy) a preorientovať sa na morálnosť svedomia; potrebu odmietnuť morálnosť opierajúcu sa o autoritu a prejsť k morálnosti lásky; potrebu oslobodenia sa od externých prameňov morálnosti a prejsť k morálnosti vyvierajúcej z vnútorného presvedčenia; potrebu prekonať sociálne, kultúrne a religiózne podmienenosti a predispozície a rozhodne propagovať autonómnu slobodu individua.

V tejto etape postnovoveku (posledné dve storočia), v ktorej človek túžil najprv oslobodiť štát od cirkvi, potom spoločnosť od *religio* a nakoniec slobodu od objektívnej pravdy, človek prežíva drámu diskontinuity vlastnej existencie, nekonzekventnosti konania ľudskej osoby, vlastnú duchovnú chorobu rivalizujúcu s kultom vitálnych hodnôt, precitlivosť na filozofiu rozdielov a nekritickú afirmáciu odlišnosti iných, zabudnutie univerzálnej teórie a pravdy spojené s dominanciou lokálnej praktickej vedy, čo je konzekvenciou postnovovekej antropológie, ktorá zdemontovala podmetovosť ľudskej osoby.

V súčasnej klíme oslabujúcej význam a závažnosť morálneho práva (zákona), najmä jeho rozmer univerzality a objektivity, ktoré sú chápané ako atak na slobodu ľudskej osoby, sa v mnohých etických systémoch akcentuje ako jediné kritérium voľby konania človeka konkrétna etická situácia vo svojej neopakovateľnosti, pričom pre každú ľudskú osobu predstavuje špecifickú výzvu, samozrejme pre každého jedinca inú.

Uvedomujúc si tieto skutočnosti, Rosik opiera katolícku teóriu morálneho práva o ontologický fundament, obsiahnutý v ľudskej podstate a v konečnom dôsledku v Božej

³ Tamže.

⁴ S. Rosik. Rozpoznanie i przyjęcie wiążącego powołania ludzkiego. In: Kol. Powołanie chrześcijańskie. Zarys teologii moralnej. Praca zbiorowa. Opole 1978 s. 107.

⁵ S. Rosik. Sumienie między wolnością a prawdą. In: Człowiek sumienie wartości. Red. J. Nagórny – A. Derdziuk. Lublin 1997 s.104.

⁶ Tamže s. 105.

⁷ Tamže s. 106.

⁸ Z gréckeho *autós* (ja sám), *telós* (cieľ).

podstate, pričom je nezávislý od všetkých spôsobov historickej existencie človeka⁹. V určení, definovaní a zdôvodnení morálnej výzvy – čiže normy, Rosik primárne prezentuje hlas vyzývajúceho Boha, ktorý volá človeka k ľudskej plnosti v Zjavení. Metodologicky ide o systematickú prezentáciu biblického fundamentu katolíckej náboženskej doktríny pod zorným uhlom morálnej teológie¹⁰, vzťahujúcej sa k podstatným elementom ľudskej morálnosti.

Imperatívy osobného rozvoja sú zakotvené v osobnom Slove, ktoré sa stalo telom, pričom práve Zjavenie dáva plnosť zmyslu univerzálnemu morálnemu právu, vlastnému každej ľudskej osobe. Slovo, ktorým Boh prehovoril k človekovi skrze svojho Syna, tak dáva i transcendentný rozmer novému morálnemu právu, ktoré je vkódované do ľudskej prirodzenosti každej ľudskej osoby, čo konzekventne poukazuje na kresťanské špecifiká osobnej veľkosti ľudskej osoby. Podstatou týchto špecifik je Osoba Krista, ktorú človek slobodne nasleduje pod vplyvom milosti, na základe bytostného stotožnenia s morálnym právom Nového Testamentu, skrze postoj lásky.

Morálne právo Nového Testamentu je svedectvom ľudského predurčenia, ktoré človek, ako rozumná a slobodná osoba, prijíma ako evidentný fakt, nevyhnutný pre jeho osobnú sebarealizáciu v plnosti transcencie. Tým sa poukazuje na podmetový cieľ predurčenia človeka, ktorým je finálne Boh, ako aj na antropologický rozmer cieľa v dočasnej perspektíve, ktorým je ľudská osoba, nachádzajúca v Bohu (v spojení s Ním) svoju pravú podmetovosť. Povolanie človeka je takto implikáciou jeho predurčenia, nakoľko ono má univerzálny charakter a súčasne obsahuje kresťanské špecifikum náboženského spoločenstva, orientovaného k pravému dobru osoby žijúcej v ňom.

Racionálne určenie morálnej výzvy Boha v morálnom práve¹¹ Rosik prezentuje pomocou klasického definovania a charakterizovania problematiky normatívnosti a podstaty normy. Na základe racionálnej analýzy sa teda človek vo svojom etickom hodnotení neopiera o vlastné subjektívne pojmy ale o objektívny fundament, ktorý je nezávislý od stavu ľudskej osoby a jej emócií. Človek má objaviť najvyššiu a univerzálnu zásadu etického (morálneho) konania, ktorá zaväzuje vždy a všade každú ľudskú osobu, schopnú racionálnej reflexie, a tak sa postaviť na racionálny a intersubjektívny kameň etiky, umožňujúci racionálne zdôvodnenie objektívneho systému noriem a hodnotení.

Zdôvodnenie morálnych noriem pomocou klasického vylúčenia protikladu (rozporu) je metodologicky spojené s klasickou formou filozofickej (presnejšie logickej) reflexie problematiky. V duchu morálneho práva sa človek, ako racionálna bytosť neusiluje iba uniknúť rozporu (protikladu) medzi jeho ľudským aktom a vnútorným bytostným presvedčením, mocou psychickej energie sa stavia na odpor tomuto protikladu (rozporu), ktorý naruša jeho existenciu. Totiž ľudský akt je prejavom vnútorného zjednotenia osobnej podstaty, vyjadruje morálnu osobnosť a veľkosť človeka, a z tohto dôvodu takýto morálny rozpor (protiklad) človeka zasahuje ďaleko viac v jeho intímnom vnútri osoby ako podobný rozpor v iných dimenziách života tejto osoby.

Čiže človek má konať v zhode s vlastným bytostným presvedčením a teda v zhode so svojím svedomím, avšak súčasne v zhode s objektívnou morálnou normou, lebo nie je rozumné aby sa etika odvolávala subjektívne presvedčenie a aby sa pripúšťal morálny relativizmus.

Fenomenologická cesta zdôvodnenia morálnej normy na základe empirického potvrdenia svedomia v človekovi, racionálne prichádza k faktu morálnej povinnosti, poukazujúcej smerom k morálnemu podmetu (ľudskej osobe). V každom ľudskom subjekte, nezávisle od epochy v ktorej žil i dosiahnutého civilizačného a kultúrneho stupňa, je

⁹ S. Rosik. Powszechność i niezmienność normy moralnej. Roczniki teologiczno-kanoniczne 15:1968 z.3 s. 115.

¹⁰ S. Rosik. Wezwania i wybory moralne. Reflexie teologicznomoralne. Lublin 1992 s. 51 – 89.

¹¹ tamže s. 90 – 99.

prítomné morálne vedomie, imperatívne inšpirujúce človeka realizovať etické hodnoty slúžiace rozvoji osoby, pričom je podstatne spojené s ľudskou prirodzenosťou. Reflexia na morálnym vedomím umožňuje objaviť prirodzenú schopnosť, vrodenu poznávaciu kvalitu rozumu, formulujúceho primárne a univerzálne morálne princípy a normy, nazývanú fundamentálnym svedomím¹².

Je evidentné, že ľudská osoba nie je schopná vo svojom svedomí eticky hodnotiť nejakú realitu, ak sa nepredpokladá existencia miery alebo kritéria etického hodnotenia, ktoré je externého charakteru v relácii k norme, sformulovanej skrze synderesis. Hľadajúc tak konečné zdôvodnenie pre normu svedomia je nevyhnutnosťou odpovedať na otázku: čo je normou tejto normy svedomia, čo je ontologickým fundamentom, ktorý je konečným meradlom morálneho dobra a zla, čiže čo je konečným prameňom morálnosti?

Na základe analýzy konštitutívnych elementov ľudskej prirodzenosti je možné zdôvodniť objektívnu, konečnú a imanentnú morálnu normu, obsiahnutú v existujúcom prirodzenom poriadku. Prirodzený rozum, nazývaný fundamentálnym svedomím, je odzrkadlením fundamentálnych požiadaviek rozumnej ľudskej prirodzenosti, ktorá je bázou pre normy ľudského rozumu. Čiže relácia medzi normou ľudského rozumu a jej bázou je ontologickou väzbou, čo spôsobuje objektívnosť morálnej normy.

Takto fundamentálna morálna norma bázuje na ľudskej prirodzenosti, ako na realite, majúcej objektívny (nezávislosť od subjektívnych činiteľov) a vnútorný (obsahuje bytostné elementy podstaty ľudskosti) charakter k morálnemu konaniu ľudského subjektu.

Finalistický spôsob zdôvodnenia morálnej normy poukazuje na dokonalosť, ktorá je dosiahnutím pravého cieľa ľudskej osoby. Fakt, že človek má ľudskú prirodzenosť, má súčasne dizajnovaný cieľ: ten, pre ktorý podstata človeka existuje. Bytostné smerovanie ľudskej osoby k dokonalosti je vnútorného charakteru, čiže finalita je zakódovaná do ľudskej prirodzenosti. Z toho vyplýva, čo je pre ľudskú osobu objektívne dobré zo svojej podstaty, teda všetko, čo ju usmerňuje k cieľu, naprojektovanému v jej prirodzenosti – k najvyššiemu absolútnemu Dobru. Takto je prirodzenosť, chápaná finalisticky, najvyššou normou morálnosti.

Objektívny charakter morálnej výzvy Rosik metodologicky rieši prezentáciou fundamentu a prameňa objektívnej normy, poukazujúc na jej transcendentný charakter, ako aj na jej univerzálnosť a nemeniteľnosť, pričom adekvátne akcentuje vzťahovosť morálnej normy¹³.

Objektívna norma a svedomie sú vzájomne priradené, keďže norma nasmerováva a zaväzuje, a svedomie reaguje na túto výzvu. Rozum, ako dispozícia morálneho hodnotenia, je tým činiteľom, ktorý stojí v centre problematiky vyjasnenia podstaty a prameňa morálnej normy. Zdôvodnenie objektívnej morálnej normy je späté s koncepciou človeka, keďže ľudský rozum abstraktným spôsobom v praktickej rovine prichádza k pojmom dobra a zla.

Rozum spoznáva, že pre každú bytosť je pravdivou hodnotou a reálnym dobrom to, čo zodpovedá jej prirodzenosti, takže je adekvátne hľadať mieru dobra ľudského aktu v samotnej ľudskej (racionálnej) prirodzenosti, čo je vlastne obsiahnuté v stvorenom poriadku. Tým je stanovené objektívne a všetkým ľuďom prístupné poznanie kritéria ľudských aktov, obsahujúce v sebe dostatočné racionálne zdôvodnenie, nevyhnutné pre definovanie toho, čo je pre ľudskú osobu objektívne dobré alebo zlé. Toto všetko reflektuje človek nielen v kontexte vzťahu k dočasnej dimenzii existencie ale i vzťahu k Bohu, ako Stvoriteľovi a konečnému Cieľu, čím sa chce poukázať na teonomický charakter morálnej normy, vyvarujúc sa tak heteronomizmu či autonomizmu.

¹² V tomististickej terminológii je toto fundamentálne svedomie nazývané synderesis.

¹³ S. Rosik. *Wezwania i wybory moralne. Reflexie teologicznomoralne.* Lublin 1992 s. 101 - 140.

Transcendentný charakter morálnej normy osvetľuje význam zjaveného nadprirodzeného cieľa slobodného človeka, vyplývajúceho z Božieho pozvania k účasti na Božom živote ako aj tragédiu ľudského *non serviam*, kde fenomén hriechu prináša fatálne konzekvencie pre celú ekonómiu spásy. Bytostnú potrebu transcendentnej morálnej normy zdôvodňuje samotný transcendentný cieľ, ako i konzekvencie ľudského *non serviam*, pričom prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa logicky musia byť tiež transcendentného charakteru.

Táto transcendentná morálna norma, obsiahnutá v Zjavení, je vyjadrená v Božom pozitívnom práve, danom človekovi autoritou samého Boha. Božie právo nie je kódex morálnych noriem legalistického charakteru, obsahujúcich imperatívy a zákazy, ale výraz personalistického postoja bytia a existencie, kde ide o responzorické spoločenstvo s Autorom morálneho práva, ktorého plnosť možno dosiahnuť skrze osobu Krista – čiže skrze Nové vnútorné právo lásky. Christologický rozmer morálnosti spočíva na vnútornom bytostnom postoji ľudskej osoby, ktorá je pod vplyvom milosti je novým bytím – novým človekom, nosiacim v sebe vznešenú pečať *Imago Dei*.

Objektívnosť morálnej normy, ktorá má zaväzujúcu moc pre svedomie ľudskej osoby, je zdôvodnená jej univerzálnosťou a nemeniteľnosťou. Kritická teologická ale i filozofická analýza Rosika poukazuje na omyl existencializmu, ktorý neguje absolútnu podstatu morálnych hodnôt, tým že odmieta fundament objektívnych morálnych noriem, meniac klasickú ontológiu práve preto, že pripisuje neadekvátny význam empirii a konkrétnej skúsenosti¹⁴.

Konzekvenciou je pokus o relativizáciu jej platnosti v kontexte transcendentnej Osoby Boha ako aj vzťahu k *lex naturalis*, či ľudskej prirodzenosti. To následne logicky vedie k etickému situacionizmu nielen v etike ale i v teológii. V extrémnom vyjadrení konzekvencií tejto metodológie toto sugestívne *propositio* neexistencie objektívnej morálnej normy, ktorej univerzálna platnosť a záväznosť pre svedomie je absolútna, spôsobuje nelogickosť akejkoľvek morálnej normy, majúcej relatívny charakter, ak ide o platnosť relatívnej normy, jej záväznosť i o spojenie s ľudskou osobou.

Morálne právo, ktoré je nepochybne nadradené osobe (individu) i etickej situácii, zahŕňa každú situáciu, každú individuálnu ľudskú prirodzenosť a osobu, lebo okrem všeobecných morálnych noriem sú i normy individuálne, vzťahujúce sa na konkrétne rozhodnutia svedomia v konkrétnej etickej situácii, pričom sú bez výnimky podriadené všeobecnej a nemeniteľnej morálnej norme.

Interpretácia historicosti nemeniteľnej morálnej normy, tvoriacej fundament morálnosti pre ľudské svedomie, spočíva na čoraz adekvátnejšom a dokonalejšom pochopení i aplikácii tejto normy vzhľadom na meniace sa historické elementy, v ktorých sa ľudský subjekt slobodne rozhoduje a zodpovedne koná, aktualizujúc tak dar slobody skrze svetlo prirodzeného ľudského rozumu osvieteného vierou. Ide o rozlišovanie medzi všeobecnými morálnymi normami, vzťahujúcimi sa postate morálnosti – jej najvnútornejšiemu jadru, a konkrétnym aplikovanými morálnymi normami, kde sa berie do úvahy všetko to, čo podlieha prirodzenej historickej zmene, pričom sa berie do úvahy nemeniteľnosť a trvalosť ľudskej prirodzenosti a prirodzeného morálneho poriadku – čiže metafyzický rozmer morálnosti v spojení s pravdivou antropologickou koncepciou človeka.

Evidentne je tu imanentná väzba autonómneho svedomia a morálneho fundamentu, ktorým je morálne právo, chápané vo vzťahu k človekovi (k jeho nemeniteľnej metafyzickej podstate) ale najmä k Bohu, v ktorom má svoj prameň a konečné zdôvodnenie.

Svedomie ľudskej osoby, v rámci svojho normatívneho charakteru, je vnútornou normou ľudských aktov, avšak prirodzene vnútorne spojené a Absolútnou a konečnou objektívnosťou transcendentnej Autority, zjavujúcej sa v Božom Slove. Angažovanie svedomia ľudskej osoby spočíva v subjektívnom prijatí Božej vôle, vyjadrenej v objektívnom morálnom

¹⁴ S. Rosik. *Wezwania i wybory moralne. Reflexie teologicznomoralne*. Lublin 1992 s. 119.

práve – zjavenom Slove, skrze bytostné stotožnenie sa s Božou vôľou v osobnom presvedčení. Tým sa stáva svedomie normou slobody ľudskej osoby.

3. Svedomie v kontexte vzťahu pravdy a slobody

Napätie, ktoré spôsobuje problém objektívnej pravdy, obsiahnutej v morálnom práve (objektívnej morálnej norme) a využitia individuálnej slobody ľudskej osoby v jej svedomí, spôsobuje ťažkosti pri adekvátnom riešení normatívnosti svedomia. Reflektujúc situáciu v aeropágu vedeckých názorov na problematiku vzťahu pravdy a slobody vo svedomí ľudskej osoby, Rosik hľadá odpoveď na otázky súvisiace so zdanlivým ohrozením daru slobody zo strany objektívnej morálnej normy v kontexte kritéria pravdy.

Súčasný človek, fascinovaný slobodou, je akoby „chorý“ na slobodu¹⁵ a táto obsesia mu zatemňuje nevyhnutnú podmienku slobody, ktorou je pravda. Bez zohľadnenia ideových tendencií, ktoré od epochy renesancie čoraz intenzívnejšie akcentujú autonómiu človeka, nebude možné adekvátne pochopiť a kriticky analyzovať túžbu človeka, prejavujúcu sa v extrémnej doktrínalnej opcii, spochybňujúcej a relativizujúcej všetky autority, ako aj morálne normy, či kritérium objektívnej pravdy.

Niektoré ideové systémy, absolutizujúci individuálny rozmer slobody ľudskej osoby, automaticky prisudzujú individuálnemu svedomiu prerogatív absolútnej inštanciu morálneho úsudku, ktorá kategoricky a neomylné rozhoduje o dobre a zle, odvolávajú sa na vlastnú individuálnu, čiže subjektívnu pravdu¹⁶, chcú jej dať kvalitu objektivity a jedinej morálnej záväznosti.

Spôsobuje sa tým však ešte intenzívnejšie narušenie už tak krehkej prirodzenej rovnováhy (non serviam povedané človekom v raji) medzi autonómiou a teonómiou, inými slovami medzi slobodou a pravdou. Tak ako je fundamentom ľudskej autonómie teonómia, tak fundamentom ľudskej slobody je pravda. Sloboda je na jednej strane vznešeným atribútom funkcie svedomia, na druhej strane však jej adekvátne aktualizovanie nie je možné bez bytostného rešpektu voči objektívnej pravde, ukrytej v morálnom práve (norme).

Sloboda svedomia je cenou pravdivej ľudskej a z tohto dôvodu nemôže byť interpretovaná anarchisticky alebo deterministicky, lebo ani ľudská existencia nie je absolútne slobodná ani úplne zdeterminovaná. Medzi všeobecne zjaveným smerom konania (morálne právo) a hraničnou líniou, ktorú človek nesmie prekročiť¹⁷, je obrovský horizont ľudskej slobody, v ktorom sa každá individuálna ľudská osoba slobodne realizuje, riadiac sa svetlom svojho svedomia.

Katolícka teologická morálna doktrína neneguje právo na slobodu svedomia, ani právo svedomia na vlastné presvedčenie, to znamená, že rešpektuje slobodu, ktorá môže byť rizikom, ale ktorej fundamentom je najhlbšie a objektívne pochopenie pravdy¹⁸, ale súčasne zdôrazňuje, že komplex objektívnych morálnych noriem (imperatívy či interdikty) ustáľuje hraničnú líniu, ktorú nemožno prekročiť, vzhľadom na sankciu porušenia objektívneho morálneho poriadku¹⁹.

Ak by teologická morálna doktrína negovala právo ľudskej osoby na slobodu jej svedomia dostala by sa automaticky do rozporu s Božím právom – objektívnou morálnou normou, keďže imperatívy a interdikty, obsiahnuté v objektívnej morálnej norme, slobodu neobmedzujú ani nenarušujú. Práve naopak objektívna morálna norma formou príkazov a zákazov, napriek častému alergickému i odmietavému postojovi človeka, zabezpečuje slobodu človeka, lebo Boh, dávajúc túto normu, tak vyjadruje svoj záujem o realizáciu slobody

¹⁵ S. Rosik. Sumienie między wolnością a prawdą. In: Człowiek sumienie wartości. Red. J. Nagórny – A. Derdziuk. Lublin 1997 s.108.

¹⁶ Ján Pavol II. Veritatis splendor 32.

¹⁷ Tým prekročením by človek vykročil na cestu autodeštrukcie vlastnej osoby.

¹⁸ S. Rosik. Sumienie między wolnością a prawdą. In: Człowiek sumienie wartości. Red. J. Nagórny – A. Derdziuk. Lublin 1997 s.109.

¹⁹ S. Rosik. Dekalog jako norma życia i wolności. Poznań 1997 s. 27.

človeka. Komplex morálnych noriem tak slúži slobode človeka, a preto sú tieto objektívne morálne normy potrebné individuálnemu svedomiu, aby sa ono nimi riadilo v rámci svojej rozlišovacej, hodnotiacej i rozhodovacej funkcie.

Každá ľudská osoba má vlastnú špecifickú štruktúru osobnosti ako aj jedinečné organizovanie vlastného ja, zvyčajne vyjadrenú termínom individuálnosti či individuúm²⁰, čo poukazuje na originalitu každého ľudského svedomia v personalistickom zmysle ako aj na prirodzenú subjektivitu každého ľudského svedomia, vzhľadom na kritérium objektívnosti.

Úloha svedomia individuálneho človeka vo sfére morálnosti je na jednej strane nespochybniteľná, pretože konanie ľudskej osoby v zhode so svojím svedomím znamená, že jednotliviec sa skrze svoje svedomie kontaktuje s objektívnou realitou tak, že číta jej požiadavky a s nimi zosúladzuje svoje konanie. Týmto spôsobom sa objektívna morálnosť (vyjadrená v objektívnom morálnom poriadku, zakotvenom v realite) vyjadruje skrze subjektívnu morálnosť (akceptovanie a vernosť pravde dobra, osobne pochopenej a afirmovanej)²¹ individuálnej ľudskej osoby.

V rámci aktualizácie ľudskej slobody skrze jej svedomie v konkrétnej etickej situácii je náležité prihliadnuť na celú škálu elementov, tvoriacich Božiu výzvu, na ktorú je potrebné individuálne odpovedať tu i teraz. Ide o celý súbor reálnych činiteľov všeobecného a akcidentálneho charakteru²², kde individuálna ľudská osoba slobodne realizuje morálnu voľbu v realite svojej ľudskosti, nasmerovanú k integrálnemu rozvoju vlastného ja, v kontexte výzvy osobného Boha, ako aj o zohľadnenie geofyzických, biopsychosomatických, sociálnych, kultúrnych, historických, morálnych a spásanosných elementov.

Ako však uniknúť pred omylom extrémneho heteronomizmu a autonomizmu? Je nevyhnutnosťou pochopenie morálnej normy, ako normy teonomickej v kontexte objektívnej pravdy o adekvátnom zohľadnení vnútorných i vonkajších elementov tejto normy²³. To znamená, že pravá morálna autonómia ľudskej osoby neznamená odmietnutie morálneho zákona (práva) ale jeho afirmáciu, ktorá spočíva na bytostnom stotožnení sa s ním²⁴. Z toho vyplýva, že človek stojaci v centre celej zložitosti tejto morálnej výzvy, slobodne na ňu odpovedá svojím aktom, pričom premieňa seba i svet.

Táto morálna výzva je v univerzálnej rovine charakteristická faktickosťou (reálne adresovanie konkrétnemu človekovi), jedinečnosťou (neopakovateľný rozmer pre túto osobu), dynamickosťou (finalisticky nasmerovanie na rozvoj a zmenu človeka k dokonalosti) a transcenciou (obdarovanie milosťou).

Tým sa potvrdzuje stanovisko, že akokoľvek je úsudok individuálneho svedomia ľudskej osoby rozhodujúci a konečný, to neznamená, že je on absolútnou normou. Totiž úsudok nie je nezávislý lebo ani ľudská osoba – ako nositeľ svedomia – chápaná v štrukturálnej komplexnosti, nie je niekým absolútnym, ale je bytosťou existenciálne ohrozenou, prístupnou zmene, a teda zmene môže podliehať hodnotiacia funkcia svedomia.

Zjavuje sa tu subsidiárna úloha autority, cieľom ktorej nie dominancia na svedomím, ale nasmerovanie ľudskej osoby k duchovnej zrelosti a k zodpovednosti, čo však neznamená, že autorita môže zastúpiť ľudskú osobu v jej morálnej voľbe. Práve sloboda konania implikuje zodpovednosť ľudskej osoby, ktorá vzhľadom na poznanú pravdu prijíma na seba zodpovednosť ako výsledok sebarealizácie. Lebo každý človek, vzhľadom na svoju dôstojnosť, ako osoba rozumná a slobodná, je viazaný zodpovednosťou, a má slobodne hľadať pravdu²⁵,

²⁰ S. Rosik. Sumienie – subiektywna norma moralności. Lublin 1998 s.13.

²¹ S. Rosik. Formowanie sumienia chrześcijańskiego w relacji do normy obiektywnej. In: Pokuta i sakrament pojednania we współczesnym Kościele. Praca zbiorowa. Poznań 1985 s.23.

²² S. Rosik. Treściowe elementy sytuacji etycznej. In: Roczniki teologiczno-kanoniczne 17:1970 z.3 s. 25 a nasl.

²³ S. Rosik. Obiektywna i subiektywna norma moralna w życiu chrześcijańskim. In: Poznańskie Studia Teologiczne (1978) T. 2 s.79.

²⁴ Ján Pavol II. Veritatis splendor 41.

²⁵ Druhý Vatikánsky Koncil. Dignitatis humanae 2.

vyvarujúc sa tak drámy antimónie, ktorá niekedy vstupuje medzi morálne právo a slobodu svedomia.

Morálna kategória pravdy je prirodzenou hranicou slobody svedomia, lebo nielenže zabezpečuje správne fungovanie jednotlivých funkcií svedomia ľudskej osoby, ale objektívna pravda ukazuje na zodpovednosť ľudskej osoby voči Darcovi tejto slobody. Teda nejde len o objektívnu pravdu vzťahujúcu sa k zodpovednosti za morálny akt ľudskej osoby ale ide o interpersonálnu zodpovednosť bytostného charakteru – stvorenia voči Stvoriteľovi. Kategória pravdy tu nemá len morálny význam ale i antropologický (pravda o človeku) a transcendentný (Osobná Pravda), k čomu môže človek slobodne dospieť racionálnou reflexiou ako aj prostredníctvom Zjavenia.

Práve rozumnosť a sloboda ľudskej osoby umožňujú tejto osobe realizovať seba smerom k dokonalosti ľudskosti, teda ide o prirodzený sklon dosiahnuť cieľ zhodný s prirodzenosťou človeka. Činí tak z dôvodu pochopenia a prijatia vnútornej povinnosti (imperatívu) ku konkrétnej morálnej voľbe (naplňujúcej tento cieľ), pričom táto subjektívna morálna voľba vyplýva z objektívnej morálnej normy, akomodovanej svedomím vo svetle aktuálnych okolností danej etickej situácie. Ak je tento proces aktualizácie rozumu a slobody vo svedomí ľudskej osoby naplnený uvedomením si zodpovednosti za účinky slobodnej morálnej voľby ľudského subjektu, tak takýto subjekt sa javí ako úplne zrelá osoba, konajúca morálne.

Kľúčové slová: svedomie, morálna norma, sloboda, pravda

Key words: conscience, moral norm, liberty, verity

Bibliografia

Druhý Vatikánsky Koncil. *Dignitatis humanae*.

Ján Pavol II. *Veritatis splendor*.

S. Rosik. *Dekalog jako norma życia i wolności*. Poznań 1997.

S. Rosik. *Formowanie sumienia chrześcijańskiego w relacji do normy obiektywnej*. In: *Pokuta i sakrament pojednania we współczesnym Kościele*. Praca zbiorowa. Poznań 1985 s. 14-30.

S. Rosik. *Obiektywna i subiektywna norma moralna w życiu chrześcijańskim*. In: *Poznańskie Studia Teologiczne (1978) Tom 2 s.73-99*.

S. Rosik. *Powszechność i niezmienność normy moralnej*. *Roczniki teologiczno-kanoniczne* 15:1968 z.3 s. 107-119.

S. Rosik. *Rozpoznanie i przyjęcie wiążącego powołania ludzkiego*. In: *Kol. Powołanie chrześcijańskie. Zarys teologii moralnej. Tom 1*. Praca zbiorowa. Opole 1978 s. 103-117.

S. Rosik. *Sumienie między wolnością a prawdą*. In: *Człowiek sumienie wartości*. Red. J. Nagórny – A. Derdziuk. Lublin 1997 s.103-118.

S. Rosik. *Sumienie – subiektywna norma moralności*. Lublin 1998.

S. Rosik. *Treściowe elementy sytuacji etycznej*. In: *Roczniki teologiczno-kanoniczne* 17:1970 z.3 25-38.

S. Rosik. *Wezwania i wybory moralne. Reflexie teologicznomoralne*. Lublin 1992

Summary

The paper presents main views on conscience held by one of Polish contemporary moral theologians, the Reverend Rosik. The Reverend Rosik combines faithfulness to the teaching of the Magisterium with an openness to the results of the contemporary sciences on man, in the context especially moral dimension of the norms of the christian morality. It is especially interesting here to see the attempts to combine the results of theological-moral, anthropological, philosophical, psychological and sociological research with the biblistic and personalistic foundation of conscience, on the relation among liberty and verity. The

Reverend Rosik presents a coherent picture of conscience in which faithfulness to verity is the most important criterion, for moral decision.

In: Špecifické aspekty svedomia v perspektíve rozvoja osoby a spoločnosti. Bratislava - Nitra 2007 s.72-79,ISBN 978-80-88696-53-7